

ERIKA BRODŇANSKÁ:**Gregor z Nazianzu: Listy vo veršoch**

Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2012, 280 s.

Na Slovensku doposiaľ neexistuje systematické vedecké spracovanie myslenia Gregora z Nazianzu, jedného z popredných mysliteľov 4. storočia, ktorý patrí medzi najväčších teológov kresťanskej histórie a spomedzi kresťanských mysliteľov je považovaný za najhlbšieho znalca antickej gréckej filozofie. Monografia Eriky Brodňanskej s názvom *Gregor z Nazianzu: Listy vo veršoch* zaplňa časť tejto medzery a môžeme ju považovať za priekopnícku. V byzantskom období bol Gregor vnímaný ako významný teológ, filozof, básnik a ako vynikajúci rečník dostal dokonca prívlastok *kresťanský Demosthenés*. Autorka v úvode monografie objasňuje: „Jeho osobnosť v sebe integruje teologickú prípravu, helénsku kultúru a výnimočnú výrečnosť“ (s. 7).

V živote Gregora z Nazianzu, ktorý sedem rokov študoval na platónskej akadémii v Aténach, je možné sledovať silnú túžbu po vzdelaní a náklonnosť k antickej filozofii, rečníctvu a básnictvu, čo nám dáva možnosť študovať mnohé aspekty jeho myslenia. Obhajoval právo kresťanov na vzdelanie a ostro sa postavil proti snahe cisára Juliána zabrániť kresťanom prístup ku klasickému vzdelaniu. Súčasne napomínal tých kresťanov, ktorí antickej učenosti odmietali. Bádatelia nie sú jednotní v tom, či kresťanskí teológovia bezvýhradne prijímali grécke pohanské vzdelanie, alebo ho nekompromisne odmietali. Existujú svedectvá vyjadrujúce pozitívny aj negatívny postoj k tejto otázke, niekedy dokonca aj v textoch toho istého autora. Aj u Gregora z Nazianzu nachádzame tento protiklad. V jednom texte napríklad hovorí: „Prvou múdrosťou je nevšiat si múdrosť (pohanskú), ktorá sa nachádza v slove a rečníckych formuláciách, v nesprávnych a neuzitočných protirečeniach.“ V druhom texte zase tvrdí: „Myslím, že všetci rozumní vyznali, že vzdelanie je prvým dobrom, ktoré máme. Nielen ušľachtilé a naše vzdelanie, ktoré, pohrdajúc každou eleganciou a ctižiadostivosťou slov, usiluje len o záchranu a krásu mysleného, ale aj vonkajšie vzdelanie, ktoré mnohí kresťania zavrhnú ako zlé, pretože je vraj zradné a klamné a odvádza od Boha... Nesmieme teda zavrhnúť vzdelanie len preto, že to niektorí považujú za správne“ (Γρηγόριος ο Θεολόγος 1980, 144-146).

Autorka monografie si všíma, ako sa kresťania v prvotnej cirkvi ťažko vyrovnávali s touto otázkou. Mnohí z času na čas zavrhovali grécke pohanské vzdelanie zo strachu, aby ním neboli pohltení alebo dojatí natoľko, že by sa zmenšilo a raz i úplne vytratilo odovzdanie sa i dôvera v myslenie a tradíciu Cirkvi. Iste nie je zanedbateľná skutočnosť, že grécky duchovný svet mal veľkú moc a silnú príťažlivosť, ktorá naozaj mohla vyvolať pochybnosti medzi členmi cirkvi, ktorá ešte nestihla dostatočne vymedziť samu seba vo vzťahu k okolitému gréckemu duchovnému svetu. Dôkazom toho je sedem Gregorových listov vo veršoch s rôznou dĺžkou, štýlom i tónom, v ktorých je možné sledovať nielen staré metrické formy, ale aj vplyv homérskeho eposu i jemnejší a prepracovanejší prístup

alexandrijských básnikov. Pokiaľ ide o ich charakter, tvoria homogénny celok a umožňujú nahliadnúť do niekoľkých oblastí súkromného i spoločenského života v 4. storočí. Sú kompaktnou súčasťou jeho poetickej tvorby a spĺňajú všetky nároky kladené na list. Ten patril v antike k literárnym žánrom, ktorým sa autori obracali na širšie publikum a často sa v ňom rozvíjali úvahy na všeobecné témy s morálnym zafarbením, ako konštatuje autorka (s. 9) a zároveň upozorňuje, že básnický list ako žáner nezískal v gréckej literatúre také významné postavenie ako v literatúre rímskej. Kým v rímskej literatúre existujú zachované ucelené zbierky básnických listov, v gréckej literatúre absentujú, resp. sa s nimi stretávame len okrajovo.

Monografia predkladá komplexný pohľad na básnické listy Gregora z Nazianzu a je rozdelená do troch základných kapitol. V predslove k vlastnému textu autorka informuje o zložitosti problematiky, s ktorou je spojený výskum života a diela Gregora z Nazianzu. Upozorňuje, že napriek mnohým snahám doposiaľ neexistuje súborné kritické vydanie jeho spisov a bádatelia sa aj v súčasnosti snažia o takéto vydanie – či už priamo z gréckych textov, alebo z početných prekladov jeho diel do východných jazykov.

V úvodnej kapitole je v základných črtách predstavený život Gregora z Nazianzu a jeho dielo. Gregor dostal vzdelanie založené na poznaní klasickej gréckej literatúry a filozofie. Študoval v kappadóckej i palestínskej Cézarei, v Alexandrii a napokon v Aténach, ktoré ho priťahovali svojou slávou na poli umenia slova. Autorka konštatuje, že Gregorov vzťah k vedám, vzdelaniu, k jeho schopnosti vyjadriť myšlienky slovom bol viac ako obdivný. Oslavuje vznešenosť rétoriky, histórie, gramatiky, logiky a jeho spisy oplývajú bohatstvom citátov z gréckej literatúry a filozofie. Svedčia o poznaní diel širokej plejády autorov (Homér, Hésiodos, Theognis, Platón, Aristoteles a ďalší), ktoré si osvojil počas štúdia filozofie v Aténach. Gregor prijal klasické vzdelanie, prebral logiku rozvinutej antickej kultúry, vo svojom diele uchoval jej rétoricko-poetické formy a prispôbil ich adresátovi.

Básnické listy ako literárny žáner spolu s komplexným pohľadom na Gregorove listy vo veršoch autorka predstavuje v druhej kapitole, ktorá je venovaná filologickej problematike a riadi sa pravidlami zužujúceho sa induktívneho postupu. Zachytáva a hodnotí rukopisnú tradíciu jeho básnických listov, interpretuje ich obsah a ukazuje ich všeobecný charakter i metrickú štruktúru. Najväčší rozsah kapitoly o metrike s detailnou analýzou metrickej stránky veršov naznačuje zameranie autorky. Túto kapitolu možno považovať za originálny prínos autorky k literatúre o Gregorovi z Nazianzu. Opomenutý nie je ani pohľad na dva zdanlivo antagonistické svety – svet mytológie a svet Biblie, ktorých príbehy a protagonisti slúžia Gregorovi ako jeden zo stavebných prvkov listov vo veršoch. Prostredníctvom nich dáva príklady, predkladá dôkazy i napomína. Autorka sa venuje aj funkcii a významu oslovení, ktoré Gregor vo svojich veršovaných listoch používa, a presvedčivo ukazuje, že oslovenia verne odrážali povahu vzťahov, pričom Gregorovu básnickú tvorbu najviac ovplyvnili Homér a Euripides.

Obsahom tretej časti knihy je podrobná analýza štyroch skupín básnických listov v slovenskom preklade spolu s poznámkami k veršom, čo umožňuje čitateľovi priamo nahliadnúť do štruktúry Gregorových listov. Každý z listov predchádza charakteristika príslušných reálií a rozbor ich kompozičnej štruktúry a obsahu. Štúdium listov Gregora

z Nazianzu vrhá svetlo na myslenie v 4. storočí a súčasne poskytuje možnosť sledovať premenu pohanského sveta na svet kresťanský, ktorá začala v prvých kresťanských storočiach. Tento prechod z antického do kresťanského sveta tvorí jeden z najdramatickejších okamihov vývoja európskeho vedomia.

Na záver možno konštatovať, že monografia Eriky Brodňanskej, ktorá je postavená na podrobnej analýze textu, patrí na Slovensku k významným vedeckým prácam, prehlbujúcim poznanie nielen v oblasti filológie, ale aj v skúmaní byzantskej filozofie. Po formálnej stránke je spracovaná prehľadne a jasne. Obsahuje zhrnutie v anglickom jazyku a lepšiu orientáciu v texte umožňujú skratky citovaných biblických kníh, menný register, vecný a zemepisný register, prehľadne spracované profánne a biblické odkazy v básnických listoch, zoznam podobenstiev a bohatý zoznam použitej literatúry. Kniha sa vyznačuje presnou terminológiou a pomerne strohým odborným štýlom.

Ján Zozulák

Literatúra

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ (1980): Λόγος 43, 11. In: *Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας, 6. diel.*

Θεσσαλονίκη: Γρηγόριος ο Παλαμάς.

GREGORII THEOLOGI (1858): *Patrologia Graeca, 36. diel.* Paris: J. P. Migne.

Ján Zozulák
Katedra filozofie FF UKF v Nitre
Hodžova č. 1
949 74 Nitra
Slovak Republic
e-mail: jzozulak@ukf.sk

ONDREJ ČECHVALA:

Banalita zla ako ohrozenie zmysluplnosti ľudského konania

Trnava: Trnavská univerzita, 2014, 205 s.

Téma monografie z oblasti morálnej filozofie sa javí na prvý pohľad poněkud kontroverzná, pretože centrálnym pojmom práce je „banálné zlo“, čož pro ty, kteří nejsou obeznámeni s tvorbou H. Arendtové, může vyvolávat obavu, jestli se nejedná o nějakou snahu „banalizovat“ zlo ve smyslu učinit ho bezvýznamným. Ale je tomu právě naopak. H. Arendtová zavedla tento termín proto, aby zdůraznila zřůdnost totalitního režimu. „Banální zlo“ slouží k označení zla, které vzniká v důsledku bezduchého plnění příkazů a povinností ze strany totalitní administrace.

H. Arendtová, na kterou se O. Čechvala primárně orientuje, je výrazná, ale rozporuplná osobnosť filozofie 20. storočia. Jej kritikové ji neberou vážně pro nepopíratelnou svévoli jejích tvrzení. Jej dílo rovněž trpí značnou nesystematičnosťou, což znesnadňuje pochopení a adekvátní rekonstrukci jejích myšlenek. Nicméně se přikláním k názoru, že